

EEN VLAAMSE KATHOLIEKE KUNSTE- NAARSVERENIGING

NICO VAN CAMPENHOUT

Matthijs de Ridder, Rajesh Heynickx,
Ewald Peters & Dennis Van Mol, *De
Pelgrim. Kunst en zingeving in een ont-
toverde wereld (1924-1931)*
Antwerpen, Hannibal Books, 2023,
167 pp., ISBN 9789464666267.

*“In het raam van de ontwik-
keling van de Vlaamse kunst
is de tijdelijke maar enthoe-
siaste actie van de veren-
iging ‘De Pelgrim’ meer dan
een luchtbel geweest”, zo
evalueerde de modernisti-
sche Antwerpse architect
Renaat Braem (1910-2001)*

in 1974 het belang en de betekenis van deze Vlaamse katholieke kunstenaarsvereniging naar aanleiding van de gaste verjaardag van een van de leden ervan, zijn collega-architect, kunstschilder en glazenier Flor Van Reeth (1884-1975). Te midden van de kolkende politieke en culturele vernieuwingsbewegingen en maatschappelijke en artistieke experimenten die zich sinds het begin van de 20ste eeuw gelijktijdig en op-eenvolgend manifesteerden en die tijdens en onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog in een stroomversnelling terecht kwamen, richtten Felix Timmermans (1886-1947), Ernest Van der Hallen (1898-1948) en Flor Van Reeth in 1924 in het begijnhof van Lier de Heilige Geest- of Pinksterkerk op, die de grondslag vormde voor De Pelgrim.

Het duurde echter tot eind 1925 vooraleer zij – gesteund door negen anderen – naar buiten kwamen met een ideologisch én artistiek manifest. Dat was geschreven door hun spirituele en intellectuele mentor Léonce Reypens (1884-1972), een jezuïet

en filoloog – net als de andere betrokkenen Vlaamsgezind –, die ooit les had gegeven aan Paul Van Ostaïjen (1896-1928), *“de dichter die”* – aldus zijn biograaf Matthijs de Ridder – *“de wereld wilden veranderen”*. Dat wilde ook De Pelgrim, en tegelijk niet, of tenminste op een andere en heel specifieke manier. Deze *“antimoderne modernen”* formuleerden hun intentie om *“de katholieke Vlaamse kunst hooger op te voeren en ze in het cultureel leven de plaats te geven die haar rechtens toekomt”* op 20 december 1925 in *Averbode’s Weekblad*, dat werd uitgegeven door de Norbertijnenabdij in het Kempische dorp waaraan deze periodiek zijn naam ontleende.

De Pelgrim positioneerde zich heel expliciet en nadrukkelijk als katholiek en Vlaams(gezind). De groep organiseerde in 1927 en 1930 twee grote, internationale tentoonstellingen in Antwerpen en gaf in 1930-1931 een driemaandelijks tijdschrift uit met dezelfde naam. Naast die en andere concrete realisaties was de inspiratie die van De Pelgrim uitging, zowel tijdens zijn relatief kortstondig bestaan als daarna, historisch allicht even belangrijk en invloedrijk. *“Aansluiting bij een internationale vormen-taal zou de culturele verheffing van Vlaanderen bespoedigen”*, zo omschreef architect Huib Hoste (1881-1957) wat hij en zijn medeleden van De Pelgrim beoogden. Niet toevallig was de Vlaamse, in het Zoniënwood als kluisenaar levende mysticus Jan van Ruusbroec (1293-1381) hun onofficiële schutshilige.

De Pelgrim, die een zeker cultuurpessimisme combineerde met grote artistieke creativiteit, had geen vastomlijnd programma en vormde geen monolithisch geheel. Alle participanten waren er echter wel van overtuigd dat *“de nood om innerlijke rust en verdieping te vinden in de vertrouwde omgeving van een vroom Vlaams verleden”* een alternatief moest bieden voor *“de oprukkende massacultuur”*,

die werd omschreven als “de F-drievuldigheid: Film, Fox-trott en Football”. Het was verder evenzeer de bedoeling om “moderne middelen te hanteren om op te gaan in de vaart der volkeren en het geloof opnieuw jubelend te laten triomferen”. Op die manier werd zowel aangesloten bij de (technische) vernieuwingen en veranderingen van de naoorlogse tijd, het katholieke *renouveau* en het klerikale triomfalisme van het interbellum en de doorbraak van de Vlaamse beweging bij bredere lagen van de bevolking in dezelfde periode.

Dat laatste blijkt onder meer uit drie bouwprojecten die op vraag van de katholieke Vlaamsgezinden Marie Elisabeth Belpaire (1853-1948), Lieven Gevaert (1868-1935) en Frans Van Cauwelaert (1880-1961) door leden van De Pelgrim werden opgezet in Antwerpen: respectievelijk de kapel van de Sint-Lutgardisschool, het Sint-Lievenscollege en de nooit tot uitvoering gebrachte kerk van de Sint-Laurentiusparochie. Zonder meer de meest schitterende creatie waarin De Pelgrim (materieel) voortleeft, is de kapel van het Heilig Hartinstituut in Heverlee, een gesamtkunstwerk van drie van haar leden: Flor Van Reeth, architect en ontwerper Rie Haan (1906-1984) en glaskunstenaar Eugeen Yoors. (1879-1975). Dat Paul Joostens (1889-1960), “een absolute pionier van de collage- en assemblagekunst in België, die zijn stilistische fascinatie voor de gotiek liet samenvloeien met zijn eigentijdse interesse voor music hall en film”, tot op zekere hoogte – weliswaar als een buitenbeentje – aansluiting vond bij De Pelgrim, kan misschien verbazing wekken. Tegelijk wordt daardoor andermaal bevestigd dat de menselijke en artistieke scheidslijnen meestal niet zo strikt zijn als (kunst-historische) schema’s suggereren.

De essayistische verzamelbundel *De Pelgrim. Kunst en zingeving in een onttoverde wereld* (1924-1931) is een boeiende en belangwek-

kende publicatie, die terecht geregeld ingaat tegen de bestaande historische beeldvorming, en die op een aantal punten nuanceert, corrigeert en bijstuurt. Het eufemisme dat Pelgrim-lid Cyriel Verschaeve (1874-1949) “in de jaren dertig met andere woorden vatbaar zou blijken voor een volksverbonden zuiverheidsdenken dat hem in het vaarwater van de collaboratie bracht”, doet de waarheid helaas behoorlijk geweld aan. Maar dat is de enige uitschuiver waarop de auteurs kunnen worden betrappt. Overigens was Verschaeve-hagiograaf Dirk Vansina (1894-1967) lid van De Pelgrim en redactiesecretaris van het gelijknamige blad.